

**Almas İldırım poeziyasının sənətkarlıq özəllikləri
(Mühacirət dövrü şeirləri əsasında)**

Hülya Cəbiyeva

AMEA Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutu, elmi işçi
E-mail: hulyajabiyeva1@gmail.com

Annotasiya. Təqdim olunan məqalədə XX əsr Azərbaycan mühacirət ədəbiyyatının görkəmli simalarından olan Almas İldırımın poeziyası sənətkarlıq cəhətdən araşdırılmış, şairin mühacirət dönməmində qələmə aldığı əsərlər əsasında (“A dost”, “Mənim yolum”, “Bir səs gəlir uzaqdan”, “Hayqıracağam”, “Neyləyim” və s.) lirikasının məziyyətləri, dil-üslub özəllikləri təhlil olunmuşdur. A.İldırım şeirlərində müxtəlif folklorik, klassik, dini obraz və ifadələri sənətkarlıq baxımından məharətlə işlətməmiş və bununla fikirlərinin emosional təsir gücünü daha da artırmışdır.

Araşdırmada şairin Əhməd Cavad və Hüseyn Cavid kimi sənətkarların yaradıcılığından ruhlanaraq şeirlərində realist və romantik çalarların poetik vəhdətini yaratması vurğulanmışdır. Mühacirət həyatının şairin poetik dilinə təsiri nəticəsində formalaşan Azərbaycan və Anadolu türkcələrinin leksik harmoniyası, həmçinin fərdi üslubun mühüm göstəriciləri sayılan orijinal epitetlər, təşbehlər, ritorik suallar və bədii xitablar ədəbi-nəzəri yöndən dəyərləndirilmişdir.

Sonda belə bir qənaət ifadə edilmişdir ki, A.İldırımın poeziyası təkcə ideya-məzmun cəhətdən deyil, həm də sənətkarlıq özəllikləri ilə Azərbaycan ədəbiyyatının seçkin örnəkləri sırasındadır. Belə ki, onun poetik irsində yurd həsrəti, milli istiqlal mücadiləsi, türk birliyi ideali mükəmməl bədii inikasını tapmışdır.

Açar sözlər: Almas İldırım, mühacirət, sənətkarlıq, fərdi üslub, bədii təsvir vasitələri

Məqalə tarixçəsi: göndərilib – 13.05.2026; qəbul edilib – 20.05.2026

**The artistic features of Almas Ildirim's poetry
(Based on the poems of the emigration period)**

Hulya Jabiyeva

Institute of Literature named after Nizami Ganjavi of ANAS, scientific researcher
E-mail: hulyajabiyeva1@gmail.com

Abstract. In the presented article, the poetry of Almas Ildirim, one of the prominent figures of 20th-century Azerbaijani emigration literature, is subjected to analysis from the perspective of poetic artistry, and the merits, as well as the linguistic and stylistic features of his lyrics, are analyzed based on the works he penned during his emigration period (such as “Dear Friend”, “My Path”, “A Voice Comes from Afar”, “Cry Out”, “What Am I to Do”, etc.). A. Ildirim skillfully employed various folkloric, classical, and religious imagery and expressions in his poems from an artistic standpoint, thereby further enhancing the emotional impact of his ideas. The study emphasizes that the poet, inspired by the creativity of masters such as Ahmad Javad and Huseyn Javid, created a poetic unity of realistic and romantic undertones in his poems. The lexical harmony of Azerbaijani and Anatolian Turkish dialects, formed as a result of the impact of emigration life on the poet's poetic language, as well as original epithets, similes, rhetorical questions, and artistic apostrophes, which are considered crucial indicators of his individual style, have been evaluated from a literary-theoretical perspective. In conclusion, a conviction is expressed that A. Ildirim's poetry ranks among the elite examples of Azerbaijani literature not

only in terms of ideas and content but also due to its artistic mastery, as the longing for the homeland, the struggle for national independence, and the ideal of Turkic unity found their perfect artistic reflection in his poetic heritage.

Keywords: Almas İldırım, emigration, artistic mastery, individual style, figures of speech

Article history: received – 13.05.2026; accepted – 20.05.2026

Giriş / Introduction

Almas İldırımın poeziyası üzərində apardığımız araşdırma və təhlillərimizdən aydın olur ki, şairin yaradıcılığı sənətkarlıq xüsusiyyətləri baxımından özünəməxsus dil-üslub məziyyətləri, axıcılığı, yüksək emosionallığı ilə seçilir. Müəllifin şeirlərinin oxuculara doğma gəlməsinin əsas səbəblərindən biri onları folklor ənənələrinə söykənərək, milli xalq şeiri üslubunda – heca vəznində qələmə almasıdır, digəri duyğu və düşüncələrini şeirlərinə həm real lövhələrlə, həm də romantik çalarlarla inikas etdirməsidir. Təbii ki, şairin mühacirətdə qələmə aldığı poetik nümunələr mühacirətə qədərki dönmə nisbətində sayca çoxluq təşkil etdiyi, mövzu dairəsi cəhətdən genişləndiyi kimi, sənətkarlıq baxımından da daha dolğun səciyyə qazanmışdır.

Əsas hissə / Main part

Dönəminin Əhməd Cavad və Hüseyn Cavid kimi klassikləri ilə eyni ədəbi mühitdə yazıb-yaratmaq A.İldırım yaradıcılığına, şübhəsiz, böyük dəyər qatmışdır. Bəkir Nəbiyevin hər iki sənətkarın şairə müsbət təsirləri barədə yerində qənaətləri də fikrimizi təsdiq etməkdədir: “*O, H.Caviddən və Ə.Cavaddan sənətin prinsiplərinə sadiq qalmağı, həqiqəti yazmağı öyrənir, obyektiv bədii inikasın yeni yollarını tapmağa istiqamət alır və özünün ən yaxşı əsərlərində buna müvəffəq olurdu*” (Nəbiyev, 2005, s.101). Gerçəkdən də, həqiqəti yazmağı A.İldırım özünə milli bir vəzifə, vicdan borcu olaraq görmüşdür. Şairin başına gələn fəci olaylardan tutmuş, Azərbaycanın üzləşdiyi saysız faciələrə qədər nə varsa, şairin realist-romantik vəhdətdən yaranmış qələmindən məharətlə çıxmışdır.

Şairin şeirlərinin lirik qəhrəmanı çox zaman elə müəllifin özüdür. Yurd həsrəti mövzulu şeirlərində həmin qəhrəman qərrib, üzgün, taleyindən şikayətçi, üzləşdiyi acılarla baş etməyə çalışan bir insandırsa, müstəmləkə rejimi əleyhinə yazılmış şeirlərində düşməyə qarşı başladılacaq savaşda ilk sıralarda yer alacaq cəsarətə sahib bir istiqlalçıdır:

*Canana can dedim, uzağa düşdüm,
Dosta bel bağladım, tuzağa düşdüm,
Əfsunlanmış qızıl bir ağa düşdüm,
Birlik diləyinə ermədim, a dost... (Yıldırım, 1942a, s.12)*

*Zülm – o, başımdan əsəmən bənim,
Ölüm – o, yolumu kəsəmən bənim,
Şair – o, könlümdür, susamaz bənim,
İçə lav dolusu yanar bir dağam,
Yaxında alovlar fışqıracağam... (Yıldırım, 1942, s.4)*

Türk kimliyinin ifadəsinə həsr edilmiş şeirlərində isə lirik qəhrəman soykökünə, milli-mənəvi dəyərlərinə bağlı, millətinin tarixi keçmişinə dərinlən bələd olub onu qürurla anan bir milliyyətçi kimi çıxış etməkdədir:

*Biz o türküz ki, tarix ününü bizdən aldı,
Göstərdik insanlığa barış yolu, haqq yolu.
Bugünün də ən böyük başı bizdə yucaldı,
Bu baş türkün öz başı, bu baş zəfər simvolu...* (Yıldırım, 1937, s.5)

Şair zəngin bədii təsvir və ifadə vasitələrindən bədii təyinlər, metaforlar, təkrirlər, mübaliğələr, ritorik suallar vasitəsilə təkcə öz yurd həsrətini, şəxsi acılarını poetikləşdirməmiş, həm də XX əsr Azərbaycanının sovet əsarətinə qarşı istiqlal və hüriyyət mübarizəsini bədii şəkildə əbədləşdirmişdir. A.İldırımın üslubu fərdi səciyyə daşımaqla bərabər, mühacirət mühitinin gətirdiyi Azərbaycan və Türkiyə türkcələrinin dil vəhdətini də özündə uğurla birləşdirmişdir.

Şairin yaradıcılığında ən diqqətçəkən məqamlardan biri aşiq və klassik poeziya ənənələrinin sintezidir. Belə ki, A.İldırım qopuz, dağ, quş, Allah, Tanrı, Kəbə, mehrab, cənnət, cəhənnəm kimi folklorik, klassik, dini obraz və ifadələri sənətkarlıq baxımından uğurla işlətməmiş və onların köməyi ilə fikirlərinin emosional təsir gücünü daha da artırmışdır. Məsələn, ozanlarımızın əbədi sırdaşı olan dağlar obrazı A.İldırımın sənətkar təxəyyülündə vətənin əzəmət rəmzi, ümid yeri kimi çıxış edir. Yaxud hüriyyəti qanadlarında daşıyan quşlar şair üçün dağları aşıb məmləkətinə dönə bilmə, yurdundan xəbər alma vasitəsidir.

A.İldırımın şeirlərində Allaha və Kəbə torpağına ikili münasibət də diqqət çəkir. Maraqlıdır ki, bir tərəfdən onların müqəddəsliyini, uralığını qəbul edib Azərbaycanı öz Kəbəsi, Allahı adlandıran müəllif, digər tərəfdən vətəninə qovuşa bilməyəcəyi təqdirdə, onlardan cəsarətlə imtina edə biləcəyini də gizlətmir. Şairin vətən sevgisi o qədər hüdudsuzdur ki, bu sevgini ilahi varlıq səviyyəsinə qaldırır, dünyəvi və dini dəyərləri geridə qoyduğunu mübaliğəli şəkildə bəyan edir:

*Sən bənim mehrabımsın, Kəbəmsin, dərğahımsın...
Bən sənə səcdə etdim, sən bənim Allahımsın...* (Yıldırım, 1941, s.4)

*Tanrım!.. Bana çoxmu gördün od sovuran toprağımı?
Cənnət sənin, Kəbə sənin, bir məzarlıq yurdumu ver.
Cəhənnəmdən alsın burax dünya bənim sorağımı,
Bana yalnız bir içim su... baş qoyacaq bir az da yer.* (Yıldırım, 1936, s.24)

A.İldırım lirikasının dil-üslub xüsusiyyətlərinə gəldikdə isə deməliyə ki, uzun illər Türkiyədə yaşayan şairin dilində Anadolu türkcəsinin leksik və qrammatik elementləri dərhal nəzərə çarpır. Şair yaradıcılığında hər iki türkcənin – Azərbaycan və Türkiyə türkcəsinin ən işlək və bədii təsir gücünü yüksək olan kəlmələrini xüsusi məharət və incəliklə seçib istifadə etmişdir. *Böylə (belə), özləm (həsrət), ermək/erişmək/ulaşmaq (çatmaq), tütmək (həsrət çəkmək, darıxmaq), varmaq (çatmaq), çizmə (çəkmə), türkü (xalq məhərisi), amac (qayə, hədəf), pınar (çəşmə), qutlu (uğurlu), yıkamaq (yumaq), bora (fırtına, boran), eşsiz (bənzərsiz), sis (duman), tuzaq (hiylə, tələ), qıvanc (qürur, sevinc), omuz (çiyin), yalvac (yol göstərən), bəkləmək (gözləmək), ekləmək (ələlə etmək), süsləmək (bəzəmək)* və s. kimi zəngin Anadolu türkcəsi kəlmələri isə öz növbəsində A.İldırımın şeirlərini dil-üslub baxımından daha da türkləşdirmiş, milliləşdirmiş və yüksəltmişdir.

Şairin poeziyasının fərdi üslub göstəricilərindən biri də şeirlərində zəngin imkanlarından istifadə etdiyi bədii təsvir və ifadə vasitələridir. Onlardan bədii xitablar isə ilk gözəçarpanlardan, diqqətçəkənlərdəndir. A.İldırımın şeirləri demək olar ki, başdan-başa xitablar üzərində qurulub. Həmin müraciət formaları o qədər təbii və axıcıdır ki, oxucu şairin daxili təlatümlərini, sarsıntılarını, düşdüyü mənəvi-psixoloji durumları birbaşa duya bilir:

Ey vətən, gəl də görün gözlərimə. (Elmas Yıldırım'ın seçilmiş şiirleri, 1953, s.34)

Azərbaycan, bənim tacım, taxtım oy! (Elmas Yıldırım'ın seçilmiş şiirleri, 1953, s.54)

Gəl, ey bəni hicriylə atəşlərə yaxan. (Yıldırım, 1943a, s.4) Burada yar kəlməsi gözəl yox, təbii ki, Azərbaycandır.

*Əlinə bir türk sazı al, qurbanın olduğum,
Məzarımın başında çal, qurbanın olduğum.* (Yıldırım, 1942d, s. 4)

Düşməndən, dostdan günü qaralıyam, İstanbul... (Yıldırım, 1939, s.16)

Nərdəsin, ey xilaskar Bozqurdum, çıx. (Yıldırım, 1951, s. 2)

Qalx sevgilim, ver oxumu, yayımı. (Yıldırım, 1948, s.2)

Kızma, dostum, kızma, gəl başımda çox çiləm var. (Yıldırım, 1942b, s.4)

Şairin tez-tez istifadə etdiyi ritorik suallar isə onun kədərini daha da dərinləşdirir və oxucunu dərindən şərik olmağa səsləyir. “Ritorik sual əslində mənacə suala ehtiyac olmadığı yerdə oxucunun və dinləyicinin diqqətini toplamaq üçün verilir” (Əliyev, 2012, s.334).

Kaç milyon var, bu yurdun müşfiq qoynuna həsrət? (Yıldırım, 1935b, s.14)

*Bir suçu düşməyə göyüs gərdiyim?
Günahmı türklüyə könül verdiyim?* (Yıldırım, 1950: 2)

Eşqimi qanla boğdu... Bən dostmu deyim rusa? (Yıldırım, 1935a: 305)

Şair uğursuz gələn bir bahardan nə bəklər?... (Yıldırım, 1938, s.34)

*Bir səs gəlir uzaqdan; O yarmı gəldi dilə?
Bir xəbərimi yolladı şu yaralı bülbülə?* (Yıldırım, 1942c, s.11)

Mən kimə sirr açam, kimə yalvaram?... (Yıldırım, 1943c, s.4)

Onsuz xilqətdən ilham alamadım, neyləyim?... (Yıldırım, 1943b, s.4)

Müəllifin yaratdığı epitetlər – bədii təyinlər isə öz orijinallığı ilə seçilir və vətənin, onun təbiətinin, eləcə də qürbət ellərin obrazını daha da qüvvətləndirməyə xidmət edir: *nazlı, müşfiq qucaq* (vətən torpağı nəzərdə tutulur), *yad ellərin şəfa verməz ocağı, yağız at, qızıl saçlı yalvac* (Mustafa Kamal Atatürkə işarədir), *əfsunlanmış qızıl ağ* (tor), *qızıl bir tor* (bolşevik işğalının rəmzi), *baxsız anam, kor olası baxt, sərsəm gediş, qanlı yaş, qürbət qoxulu məndil* (dəsmal), *qərib martılar* (qağayılar), *qərib vətən, dəli Quzğun, kor tale, qızıl qurşun, dinsiz tale / fəlak / bora, pərişan tel və s.*

A.İldırımın şeirlərindəki təşbehlərin isə əksər hissəsi təbiətlə, heyvanlarla, xalq ədəbiyyatından gələn obrazlar vasitəsilə yaradılmışdır ki, bütün bunlar həmin bədii örnəklərin emosionallığını qaldırmağa xidmət edir və şairin poetik üslubunun səciyyəvi cəhətlərindən biri kimi ortaya çıxır. Belə ki, şair bəzən könlünü alov saçı bir vulkana bənzədir. Yaxud coşqun çaylar kimi axıb, şimşək kimi çaxacağını bildirir, başını qar düşmüş dağlara bənzədir, yaralı bir quş kimi çırpındığını söyləyir, bir tərhan kimi dağlara qonmağı xəyal edir. Başqa bir nümunədə isə özünü klassik Şərq ədəbiyyatının məşhur obrazlarından Fərhadla bir tutur, onun kimi dağları yaracağını hayqırır.

Nəticə / Conclusion

Göründüyü kimi, zəngin sənətkarlıq özəlliklərinə malik orijinal bir qələm sahibi kimi A.İldırım folklor və klassik poeziya ənənələrindən bəhrələnərək onları öz fərdi yaradıcılıq üslubu ilə birləşdirmiş, nəticədə bənzərsiz bir poetik sistem ortaya qoymuşdur. Şairin şeirlərinin təsir gücü zəngin bədii təsvir və ifadə vasitələrindən məharətlə istifadə etməsi ilə daha da artmışdır. Epitetlər, təşbehlər, metaforlar, bədii xitablar, ritorik suallar, mübaligələr və s. şairin duyğu və düşüncələrinin daha təsirli ifadəsinə xidmət etmiş, A.İldırımdakı ümumtürk ruhu isə həmin nümunələrə poetik bir əzəmət və vüqarlılıq qatmışdır. Onun poetik irsində yurd həsrəti, milli istiqlal mücadiləsi, türk birliyi ideali mükəmməl bədii inikasını tapmışdır. Beləliklə, A.İldırım poeziyası təkcə ideya-məzmun cəhətdən deyil, həm də sənətkarlıq özəllikləri ilə Azərbaycan ədəbiyyatının seçkin örnəkləri sırasındadır.

Ədəbiyyat / References

- Elmas Yıldırım'ın seçilmiş şiirləri. (1953). Ankara: Azərbaycan Kültür Derneği
- Əliyev R. (2012). Ədəbiyyat nəzəriyyəsi. Bakı: Qanun
- Nəbiyev B. (2005). Didərgin şair (İkinci nəşr). Bakı: XXI YNE
- Yıldırım E. (1935a). Bakü için. Kurtuluş mecmuası, (11), 305
- Yıldırım E. (1935b). Uzaktaki soydaşlara çağırış. Altan dergisi, (10), 14-15
- Yıldırım E. (1937). Türkü anlamayanlara. Tan gazetesi, (694), 5
- Yıldırım E. (1938). Küstüyüm bahar. Kurtuluş mecmuası, (43), 34
- Yıldırım E. (1939). İstanbul!... Kurtuluş mecmuası, (52), 16
- Yıldırım E. (1941). Benim yolum. Van gazetesi, (60), 4
- Yıldırım E. (1942a). A dost. Bozkurt dergisi, (13), 12
- Yıldırım E. (1942b). Bir dostu cevap. Van gazetesi, (104), 4
- Yıldırım E. (1942c). Bir ses gelir uzaktan. Çınaraltı dergisi, (27), 11
- Yıldırım E. (1936). Boğulmayan bir ses. İstanbul: Tecelli basımevi
- Yıldırım E. (1942ç). Haykıracağım. Van gazetesi, (111), 4
- Yıldırım E. (1942d). Kurban olduğum. Van gazetesi, (106), 4
- Yıldırım E. (1943a). Gel. Gök-Börü dergisi, (10), 4
- Yıldırım E. (1943b). Neyleyim? Gök-Börü dergisi, (4), 4
- Yıldırım E. (1943c). O güzele. Gök-Börü dergisi, (12), 4
- Yıldırım E. (1948). Kalk sevgilim. Yeni Bozkurt dergisi, (5), 2
- Yıldırım E. (1950). Dönek kardeş. Orkun dergisi, (11), 2
- Yıldırım E. (1951). Kremlinu yakacağım. Demokrat Malatya gazetesi, (199), 1-2